

УДК 82.09

БЫЦЦЁ І НЕБЫЦЦЁ: МАСТАЦКАЕ АСЭНСАВАННЕ ПРАБЛЕМЫ НА МАТЭРЫЯЛЕ АПОВЕСЦЕЙ В. БЫКАВА І І. НАВУМЕНКІ

Т.Р. БАГАРАДА ВА
(Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт)

Робіцца спроба мастацкага асэнсавання апазіцыі «быццё» - «небыццё» на падставе аповесцей В. Быкава і І. Навуменкі; ажыццяўляецца праекцыя літаратурных дасягненняў класікаў на сучаснае грамадства; падкрэсліваецца прыярытэтнасць пісьменніцкіх вышукаў дзеля вырашэння глабальных праблем, што з'яўляюцца актуальнымі ў нашы дні.

На пачатку XXI ст гагодзя людзі рацыянальнага мыслення, вучоныя і сацыёлагі, лічаць, што дадзены час нясе ў сабе супрацьлеглыя магчымасці як узлётаў, так і заняпадаў. Яны сцвярджаюць, што чалавечтва ўступае ў шматмерны свет І ўзнікае новая, невядомая яшчэ мадэль сусветнай цывілізацыі, якая прывядзе да звароту гісторыі ў неправдаказальным кірунку.

Сапраўды, звыклы свет мінулага стагоддзя, багаты на буйныя падзеі, імкліва трансфармуецца карэнным чынам. Зразумелым становіцца той факт, што крызісы ў эканоміцы ці палітыцы ўсялякай краіны свету, глыбінныя ці павярхоўныя па сутнасці, ёсць праява агульнага крызісу чалавечай цывілізацыі. Палітыкі і эканамісты розных накірункаў прыходзяць да высновы, што настае ўсеагульны крызіс сучаснай сусветнай цывілізацыі, які ахапіў яе адносіны з прыродай, сусветную эканоміку, палітычныя працэсы, культуру і асабліва самога чалавека.

Характарызуючы глабальную сітуацыю пачатку XXI стагоддзя, трэба адзначыць, што чалавечтва, будучы сутнасца адзіным, разам з тым прадстаўлена невычэрпнай пінатпланавасцю дынамічных сацыякультурных форм, У сучаснай сусветнай прасторы цыркулююць найвялікшыя дасягненні агульначалавечага праірэсу: высокія тэхналогіі, эфектыўная прамысловая і сельскагаспадарчая вытворчасць, разгаіінаваная інфармацыйная сетка, свет вытанчанага мастацтва. У той жа час у шорагу рэгіёнаў захоўваюцца архаічныя ўтварэнні, дзе мільёны людзей не маюць магчымасці карытацца дабротамі цывілізацыі, з'яўляючыся, па сутнасці, аўтсайдэрамі. Побач з дадзенай праблемай паўсталі і паступныя: пагроза тэрмаядзернага пажару (варта прыгадаць у сувязі з гэтым не вядомыя дакладна варупкі катастрофы на Прыпяці, трагедыю Чарнобыля і інш.); блізкасць экалагічнай катастрофы (дэструкцыя натуральных цыклаў біялагічных рэсурсаў, самаачышчэння глебы, вады, атмасферы), а ў выніку магчымасць Імклівага пагаршэння экалагічных абставін («калапсу»), што можа прывесці да пагібелі насельніцтва; істотнай з'яўляецца пагроза знішчэння так званай «унутранай» прыроды чалавека - цялеснасці, а таксама крызіс чалавечай духоўнасці, якія знаходзяцца ў непадзельнай сувязі (дадзены крызіс можа прывесці да разбурэння чалавечтва як віду, дэфармацыі яго цялесных надстаў, духоўнага спуеташэння, у чым яму «дапамагаюць» прыродныя катаклізмы і ваенныя дзеянні).

Спектр акрэсленых гіраблем маўстаў перад чалавечтвам не сёння. Шматлікія вучоныя і літаратары задоўга да абзначанага крызісу імкнуліся абвастрыць існуючыя праблемы, прымусліць чалавечтва задумацца над знішчальнымі вынікамі яго дзеянняў. Вялікая роля тут належыць і прадстаўнікам беларускай літаратуры. У сувязі з адзначаным колам пытанняў на першае месца, як бачым, выступае праблема чалавечага быцця (яго духоўны свет і матэрыяльнае быццё), якое з'яўляецца краевугольным камнем існавання чалавечай цывілізацыі. У чым жа сэнс праблемы чалавечага быцця? Наша жыццядзейнасць абапіраецца на простыя і зразумелыя перадумовы, што звычайна прымаюцца без асаблівых сумненняў і разважанняў. Самая універсальная з іх - натуральнае перакананне чалавека ў тым, што свет ёсць «тут» і «зараз», у наяўнасці. Людзі натуральным чынам разлічваюць і на тое, што пры ўсіх зменах, якія адбываюцца ў прыродзе і грамадстве, свет захоўваецца як адносна стабільнае цэлае. Праблема быцця паўстала зноў менавіта зараз, калі такія універсальныя перадумовы сталі прадметам сумненняў і разважанняў, бо падстаў для гэтага больш чым дастаткова, а навакольны свет, прыродны і сацыяльны, задаў чалавеку і чалавечтву цяжкія пытанні, прымусліў задумацца над яшчэ нявысветленымі, звыклымі дадзенасцямі рэальнага жыцця. Накшталт шакспіраўскага Гамлета людзі часцей задумваюцца пра быццё і небыццё, калі адчуваюць: «распалась сувязь времён...», калі сумненне закрунула падставы чалавечага быцця, якія раней былі трывалымі і несумненнымі. Сёння ж перад пытаннем «быць шш не быць» пастаўлена ўсё чалавечтва, а разгляд узноўленай у правах напрыканцы XX стагоддзя філасофскай катэгорыі «быццё» можа быць спраектаваны і на літаратуру (беларускую ў прыватнасці), бо дадзенае пытанне прэвалювала не толькі ў сучасных айчынных творах. Натуральным стала ўзрастанне цікавасці да супрацьлегласці быцця - небыцця (нішто). Гэтая тэндэнцыя супалаз развіццём ідэй постмадэрнізму.

Дадзім азначэнне катэгорыям «быццё» і «небыццё», зыходзячы з палажэнняў філасофскай навукі, дзеля далейшай практыкі дадзеных катэгорый на мастацкую літаратуру. Такім чынам, «быццё- 1) рэальнае існаванне чаго-небудзь, нешта; 2) існуючая рэальнасць, усё рэальна існуючае; 3) рэальнае існаванне як такое; небыццё- 1) рэальная адсутнасць чаго-небудзь, нішто; 2) неіснуючая рэальнасць, усё рэальна неіснуючае; 3) рэальнае неіснаванне як такое» [1, с. 177]. Натуральна, што паняцце «свет» ахоплівае ўсё, што існавала ў магчымасці, Існуе ў сапраўднасці і можа існаваць у будучым, а таксама мяркуе прынцыповае і адноснае неіснаванне таго, што з нагоды пэўных акалічнасцей адсутнічае, - значыць, свет ёсць асабае спалучэнне быцця і небыцця.

Дадзеная праблема цягне за сабой іншыя фундаментальныя пытанні, якія нас цікавяць, у прыватнасці, прычыны існавання кожнага канкрэтнага чалавека ў гэтым свеце, жыццё і смерць чалавека, прызначэнне чалавечага існавання, выжыванне чалавецтва і інш. Адказ на шэраг акрэсленых пытанняў дае айчынная «ваенная» аповесць, дзе вайна паўстае як арэна найбольш абвостраных чалавечых праблем, Перш за ўсё трэба адзначыць асабістыя падыходы В. Быкава і І. Навумскі да пытанняў быцця і небыцця. Не паглыбляючыся ў шматлікія філасофскія тэорыі наконт дадзенага, варта прыгадань старажытна-кітайскае вучэнне даасізм (кніга «Дао-дэ-цзін»), якое канстатуе, што быццё і небыццё параджаюць адно другое, свярджаючы аднак побач з тым і нараджэнне быцця з небыцця. Відавочным з'яўляецца той факт (І гэта таксама яскрапа прасочваецца ў аповесцях В. Быкава і І. Навуменкі), што найбольш фундаментальнай асновай свету служаць узаемазвязаныя адно з другім быццё і небыццё.

Асноўная асаблівасць поглядаў В. Быкава - свярджэнне спецыфічнасці і унікальнасці быцця (ці небыцця) кожнага канкрэтнага чалавека. Пісьменнік імкнецца пераадолець традыцыйны погляд на чалавека як на рэч сярод рэчаў, як на цэла сярод цел, свярджаючы, што сутнасць чалавека не зводзіцца толькі да жыцця і праяў яго цэла, што не павінны мець месца антыгуманныя адносіны да чалавека як да «рэчы», «аб'екта», якім можна маніпуляваць і з якім варта абыходзіцца як уздумаецца. В. Быкаў блізка ў сваіх перакананнях да філасофскага закону-цэла чалавека з'яўляецца цэлам прыроды. Менавіта наяўнасць цэла робіць чалавека смяротнай, канчатковай Істотай. Але заканчваючы жыццё фізічна, чалавек, паводле філасофскага пункта погляду, не знікае з бясконцай прыроды, а пераходзіць у другі стан першай прыроды. В. Быкаў у сваіх аповесцях імкнецца даказаць, што смерць гэта не самы страшны фінал чалавечага быцця, яс нельга назваць небыццём. Так, у аповесці «Сотнікаў» смерць галоўнага героя з'яўляецца не праявай небыцця, а наадварот, нясе жыццесвярджальны пафас, прымушае паверыць у бясконцасць жыцця чалавечага духу. Відавочна, адбываецца «няжорсткая» і неуніверсальная дэтэрмінацыя быцця чалавека з боку яго цэла. «Няжорсткасць» праяўляецца ў здольнасці Сотнікава рэгуляваць кантраляваць свае фундаментальныя патрэбы, задавальняючы іх не ў адпаведнасці з загадамі прыроды, а ў адпаведнасці з асабістай воляй і самасвядомасцю. Неуніверсальнасць праяўляецца ў тым, што эгаізм цялесных патрэб (у дадзеным выпадку прага да жыцця) рэгулюецца маральнымі матывамі. В. Быкаў ставіць перад чытачамі і другое пытанне: у чым заключаюцца прырода і матывы чалавечых учынкаў? Аўтар піша: «Аповесць «Сотнікаў» (у першым варыянце «Ліквідацыя») нарадзілася не так «з галавы», як з пачуццяў, што былі натхнёныя хутчэй не вайной, а нашай сучаснасцю. Вядома, можна сказаць, што сюжэт біблейскай прыпавесці пра Авеля і яго брата Каіна жыве ў чалавецтве даўно і праяўляецца рэгулярна, у вайну тым болей. Але калі ў іншы час брат забіваў брата дзеля карысці - спадчыны ці багацця, дык у вайну - дзеля элементарнае, бялагічнае мэты выжыць» [2, с. 310],

Такім чынам, паводле В. Быкава, страшнай з'яўляецца не столькі фізічная, колькі менавіта духоўная смерць (небыццё). Дзяржаўная палітыка таталітарызму і генацыду (у асабе канкрэтных прадстаўнікоў) прыводзіла да чалавечага небыцця і фізічнага, і духоўнага: «У мірны час ужо не забівалі дзеля элементарнай патрэбы выжыць, літаратарам не стралялі ў патыліцу. Затое шырока практыкавалі забойства іх твораў... І рабілі тое не акупанты, не людзі іншай нацыі ці рэлігіі, а свае - калегі, таварышы, нават сябры» [2, с. 310]. Хаос, бяссэнсіца, гвалт-вось, што паводле В. Быкава, ёсць небыццё; у дадзеным шэрагу сінанімічным будзе з'яўляцца і слова вайна, бо, на думку аўтара, «ваенная сутнасць наогул наўрад ці мяняецца праз стагоддзі... Мінае час, і ўсё зліваецца ў адно ёмістае і ненавіснае людзям азначэнне-вайна. Хэмінуэй адкрыта сказаў, што «вайна- гэта бардак...» [2, с. 278].

Небыццё (нішто) ёсць прынцып часавасці, змены і станаўлення - працэсаў, што адбываюцца ўнутры вечнага і бясконцага быцця. Паводле В. Быкава, быццё - гэта дабро, ісціна, маральная прыгажосць, свабода; небыццё-- зло, хлусня, несумленнасць, гвалт над асобай. Філасофія дае наступную трактоўку паняццям «быццё» - «небыццё»: «Апазіцыя «быццё» - «небыццё» аксіялагічна нагружана. Быццё разглядаецца як валадар формы, арганізацыі, а небыццё - бесструктурны хаос, пустата; быццё - сутнасць і адзінае, небыццё- прывід і многае; быццё- жыццё, небыццё - смерць... Валодаць быццём- даброта, згубіць яго - няшчасце...» [3, с. 16]. Паводле В. Быкава, смерць не толькі не з'яўляецца небыццём, а ў лэўных абставінах гэты адыход ад быцця фізічнага ёсць адзінае выйсце і збавенне для канкрэтнага чалавека. Пра тое сведчаць наступныя радкі з аповесці «У тумане»: «Здаецца, сілы ў яго ўжо не засталася, бо не засталася надзеі, усё зайшло ў абсалютны тупік, і толькі яшчэ недарэчна доўжылася яго жыццё, якое

цяпер немаведама навошта яму. Што яму рабіць цяпер з ягоным жыццём, чым яму абараняць яго і ці варта абараняць наогул? Каму будзе шчасце з таго абароненага ім жыцця? Хто ўзрадуецца таму жыццю, калі самому яно ўжо не на радасць, а на беспрасветныя злыя пакуты» [4, с. 95].

Хрысціянская філасофія трактвала быццё як моц, што стварае з небыцця ўвесь свет (Бог ■ гэта быццё!). В. Быкаў не ідзе насуперак сусветнай філасофіі, што прымае думку пра быццё і небыццё як з'явы заканамерна ўзаемаабумоўленыя. Аўтар падкрэслівае таксама неабходнасць наяўнасці самасвядомасці кожнага канкрэтнага чалавека, бо нездарма многія знакамітыя філосафы (напрыклад, І. Кант) цесна звязвалі адзінства, інтэгранасць, а значыць, унікальнасць чалавечай асобы менавіта з адзінствам яе самасвядомасці, «Чалавечая «Я» і самасвядомасць сапраўды непарыўныя» [5, с. 23]. Паводле В. Быкава, на самасвядомасць чалавечай асобы станоўча ўплывае рэлігія, зварот да Бога як аднаго з асноўных выхавачелей духоўнага пачатку: «З часоў Ісуса Хрыста і першых хрысціян дух стаў немалаважным фактарам у барацьбе за выжыванне нацый ці этнасаў, ~ не меней важным за фізічную сілу...» [2, с. 338]. Для пісьменніка характэрнай з'яўляецца прапаганда антрапацэнтрызму з гуманістычнага пункта погляду. Калі чалавек разглядаецца як мэта і сэнс быцця. Прыгавдаючы выраз і'ётэўскага Фауста «большая дерзость прнтызять на то, чгоб что-то значить, превратясь в ничто», варта адзначыць факт, важны для разумення В. Быкавым вызначэння чалавечай асобы не толькі ў жыцці фізічным, але і пасля яго. Аўтар піша: «...Можа, самае значнае, што знайшлося для мяне ў вялікага гуманіста Хэмінгуэя, была праставатая, але дужа ёмістая думка: «Добра, калі вырашыш не быць дрэнню». Праўда, у нас аднаго рашэння для таго было мала, патрабавалася шмат чаго, што часам было вышэй за жыццё, вышэй за твой чалавечы лёс» [2, с. 278 - 279]. В. Быкаў выступае супраць знікнення індывідуальнасці. Кожны яго герой - гэта асоба, самасвядомая і непаўторная, надзеленая ўласным «Я» і пачуццём годнасці: «Ягоная вольная воля - можа, тое адзінае, што засталася непадлеглым нікому» [4, с. 96].

Свет зараз стаіць на парозе з'яўлення сістэм штучнага інтэлекту, які пераўзыходзіць чалавечы, таму ёсць небяспека пераўтварэння чалавека і яго трансфармацыі ў нішто. Страшна тое, што практычна не асэнсоўваецца крызіс ідэнтычнасці чалавека як родавай істоты, пагроза яго зняцця, дэмагнажу і пераходу ў постчалавечы стан. В. Быкаў - пісьменнік-гуманіст, які жыццё асобы лічыць прыярытэтным напрамкам развіцця чалавецтва (быццём): «Мне добра. І нават невядома, чаму робіцца радасна. Мабыць таму, што я ўсё ж абмінуў смерць і цяпер вось, як ні дзіўна, жывы... І ўсё ж жыццё- мабыць, галоўнае. Яно і кара, і ўзнагарода» [4, с. 310].

Для І. Навуменкі быццё чалавека арганічна ўгшечена ў нізку грамадства і чалавецтва ў нэлым падпарадкоўваецца і лагічна выпякае з законаў соцыуму (у адрозненне ад гсроя В. Быкава, быццё якога індывідуалізавана і часта супрацьпастаўлена шырокаму колу лгодзей). Абмалёўка чалавечага быцця І. Навуменкам гідаецца болын чрадыцыйна, канкрэтна. Значнас месца пры звароце да праблем чалавека (таксама, як і ў В. Быкава) займае ў творчасці аўтара псіхалагічны аспект- зварот чалавека да самога еябе, сваёй сутнасці, асабістай жыццядзейнасці. Дадзенае палажэнне больш за ўсё, паводле задумы гіісьменніка, праяўляецца праз пачуццё кахання. І. Навуменка раскрывае быццё чалавека менавіта перш за ўсё як істоты сацыяльнай (ва ўзаемаадносінах з іншымі людзьмі). Прычым у творчасці аўтара яскрава прасочваецца тэндэнцыя трансфармацыі пачуцця кахання: ваеннае каханне - чыстае, уздымнае (яго можна назваць быццём), а пасляваеннае пачуццё ~ нешчаслівае, разбуральнае (больш нагадвае небыццё). Дадзенае чалавечая пачуццё займае асаблівае месца ў сацыяльнай характарыстыцы як ваеннага, так і пасляваеннага перыяду. Вайна, як арэна небыцця, абвастрае ўсё лепшае ці горшае ў чалавечым характары, аднак і В. Быкаў, і І. Навуменка імкнуцца ідэалізаваць ваеннае каханне (напоўніць узвышаным аптымізмам, можна сказаць, паставіць яго ў апазіцыю небыццю).

Падабенства гуманістычнай пазіцыі абодвух нісьменнікаў праяўляецца ў правядзенні думкі пра самадастатковасць кожнага чалавека, бо вельмі многае залежыць менавіта ад самой асобы. іспананне чалавека не пазапрыроднае, але і не толькі прыродна-цялеснае. Спецыфіка чалавечага быцця назіраецца ў спалучэнні - перакрываванні, узаемадзейні ~ трох адносна розных быццёвых вымярэнняў. Асобны чалавек рэальна існуе перш за ўсё як дадзена «рэч» (цела), якая думае і адчувае. Гэта першае вымярэнне чалавечага існавання. Аднак рэальна чалавек існуе як індывідуальная істота, якая належыць да роду «Бого заріепз» і ўзятая на дадзеным вітку развіцця роду, эвалюцыі свету. Тут - другое вымярэнне чалавека (яно найбольш характэрнае і раскрывальнае ў творчасці В. Быкава). Нарэшце, чалавек існуе як сацыяльна-гістарычная істота- трэцяе вымярэнне яго існавання - бярэцца за аснову пры абмалёўцы ў аповесцях І. Навуменкі. Важна зразумець адно: чалавек-маленькая пясчынка ў гэтым свеце, якая не павінна прэтэндаваць на ролю лідэра, і тым больш гаспадара ці разбуральніка.

З пытаннямі быцця цесна звязана праблема сэнсу чалавечага існавання. У адпаведнасці з падыходамі, што падае сусветная думка, В. Быкаў імкнецца сцвердзіць непадзельную сувязь паміж быццём чалавека і Богам: «...Чтобы веровал в Того, кого Он послал». І. Навуменка таксама падкрэслівае перавагу адзінай Ісцінасці нябеснага пачатку. У аповесці «Снежань» чытаем: «Пязменнае толькі снежаньскае неба. Па-ранейшаму ззяе на ім чарпак Вялікай Мядзведзіцы і цэдзіць на зямлю таямнічас свят-

ло дштэкі Млечны Шлях...» [6, с. 281]. Наогул, «нябесныя» матывы характэрны для шэрагу аповесцей

І. Навуменкі і выкарыстоўваюцца як прыём кантрасту ў дачыненні да рэчаіснасці {яскура прасочваецца апазіцыя «быццё» ~ «небыццё»). Адзінае неба - сапраўднае і гарманічнае, нязменнае і вечнае быццё: «Толькі неба, яснае жнівеньскае неба, па-ранейшаму было засеяна безліччу зорак, на сваім звычайным месцы была Вялікая Мядзведзіца, сузор'е Арыёна, нізка над гарызоцтам вісела чырванаватая планета Марс, якая нагадвала ліхтарык, запалены ў небе» [7, с. 72].

Чалавек павінен перабудаваць свет на падставе добра і справядлівасці, а дзеля гэтага, паводле В. Быкава І. Навуменкі, ён павінен пачаць перш за ўсё з самога сябе. У жыцці самім па сабе, сцвярджаюць аўтары, няма наогул ніякага раз і назаўсёды зададзенага, калісьці вызначанага сэнсу. Толькі сам чалавек свядома ці стыхійна, накіравана ці адвольна самім спосабам свайго быцця надае яму сэнс і гым самым абірае і стварае сваю чалавечую сутнасць, - вось агульны тэзіс, вызначаны абодвума класікамі. Побач з тым, актуальна гучыць матыў безабароненасці і закінутасці чалавека ў гады вайны (і ў мірны час таксама), што як лейтматыў праходзіць праз усю творчасць аўтараў. Аповесць І. Навуменкі «Снежань» пачынаецца радкамі: «На свеце быў снежань, сумны, бясснежны. Аднастайна і нудна гулі вечарамі тэлеграфныя слупы з абарванымі правадамі... Грвады былі мёртвыя... Куды яны беглі? Да вайны, мабыць, у самую Маскву, а цяпер - нікуды...» [6, с. 280]. Хіба гэта не прыклад небыцця, неіснавання? Сапраўдным і вечным быццём з'яўляецца прырода, у гармоніі і суладдзі з якой павінен жыць кожны чалавек. У аповесці «Замыць жаўталісця» І. Навуменка піша: «У чалавеку жыве няўхільная патрэба сутыкнуцца з простым, першародным, што ідзе ад зямлі, вады, травы, хмар на небе, ветру, які абывае твар, дажджу, які да ніткі прамочыць вопратку» [6, с. 262]. Але наша зямля і прырода маюць патрэбу ў абароне, і што парадаксальна, ад уплыву самога чалавека, каб не настала, паводле І. Навуменкі, «для чалавека, як і для дрэў, ...пара жаўталісця» [6, с. 280]. Экалагічная праблема моцна хвалюе шчырадушнага, зварот да яе знаходзім у аповесці «Гасцініца над Прыпяццю»: «Пасля таго, што здарылася ў Чарнобылі, мастак Андрэй Івашка адчувае сябе выгнаннікам» [8, с. 7]. «Па небе паўзуць цяжкія, шэра-цёмныя, як дым з паравоза, воблакі... Адлюстроўваючы цёмнае неба, такая ж цёмная, нават злавесна-чорная, цячэ Прыпяць» [8, с. 3]. Аўтар засцерагае сучаснікаў ад памылак, ад небяспекі, згубіўшы прыроду, сысці ў небыццё.

Сапраўднае быццё І. Навуменка бачыць і ў захаванні спадчыны, сувязі з гісторыяй. мінулым, са сваімі каранямі; «Нясныя зовы крывы продкаў, якая струменіць у...жылах І нагадвае, што далёкія сваякі таксама вандравалі па всрасовых абсягах і адчувалі тое самае, што цяпер адчувае ён (Васіль)» [6, с. 193].

Такім чынам, паводле перакананняў прыгаданых нам пісьменнікаў, сэнс жыцця чалавека заключаецца ў ажыццяўленні сваёй чалавечай дзейсна-творчай сутнасці, у дзейнасці на карысць грамадства І імкненні да асабістага шчасця, у дасягненні іх адзінства. На пачатку XXI стагоддзя неабходнымі становяцца: новае разуменне часу І Сусвету, пошукі аптымальнай гаспадарчай пабудовы грамадства, палітыка антыагрэсіі і антыгвалту, захаванне аўтаномнасці кожнага этнасу і кожнай культуры. Прагрэс нельга спыніць, аднак калі людзі хочуць працягу, яны маюць патрэбу ў намаганнях да абмежавання абсалютнага эвалюцыянізму і станаўлення; яны павінны мець мінімальную веру (хаця б у гое, што ад іх ншта залежыць), Нельга дапусціць, каб мегасветы, штучны інтэлект («складанасць») не праглынулі «прастату», натуральнае асяроддзе быцця. «Прастата» патрабуе захавання, таму зараз патрэбны гуманістычны погляд на быццё, значыць, прыведзены да вымярэння чалавека. Патрэбны маральныя, а не тэарэтычныя адносіны да свету; канкрэтныя, жывыя, а не фармальныя, мёртвыя веды; камп'ютэрна-інфармацыйны малонак свету трэба пераводзіць у зямны, адэкватны чалавеку. У гэтым вырашальная роля належыць і літаратуры (беларускай у тым ліку) пры ўмове пераходу да служэння на карысць чалавеку. Чалавецтва павінна змагацца за сваё існаванне ў імя Быцця!

ЛІ ТАРАТУРА

1. Солодухо Н.М. Бытие и небытие как предельные основания мира // Вопросы философии. - 2001. - № 6. - С. 176 - 184 (тут і далей пераклад з рускай мовы аўтарскі - Т.Б.).
2. Быкаў В. Доўгая дарога дадому. - Мн.: ГАБТ Кніга, 2003. - 539 с.
3. Кутыр'ёв В.А. Оправдание бытия (явление нигитологии и его критика) // Вопросы философии. - 2000.-№ 5.-С. 15-32.
4. Быкаў В. У тумане. - Мн.: Мастацкая літаратура, 1989. - 382 с.
5. Мотрошилова Н.В. Бытие // Вопросы философии. - 1989. - № 4. - С. 3 - 27.
6. Навуменка І. Выбраныя творы ў двух тамах. - Т.1. - Мн.: Мастацкая літаратура, 1995. - 477 с.
7. Навуменка І. Збор твораў у шасці тамах. - Т.1. - Мн.: Мастацкая літаратура, 1981. - 557 с.
8. Навуменка І. Гасцініца над Прыпяццю. - Мн.: Мастацкая літаратура, 1994. - 252 с.